

א.

שנינו במסכת מגילה :

"ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים, חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ... בשניה זכור, בשלישית פרה אדומה, ברביעית החודש הזה לכם ..." (מגילה כ"ט, א).

הרי לנו ארבע פרשיות מיוחדות. ולכל אחת מהן הפטרה מיוחדת. ומעניין, שאם לגבי פרשת שקלים נחלקו אמוראים בגמ' (כ"ט, ב) מה היא ('רב אמר: 'צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי' ושמואל אמר: 'כי תשא'') הרי הפטרה כבר נקבעה כתוספת (מגילה ג', א): "מפטירין פרשת שקלים שביהודע הכהן".

מעתה יש לבקש קשר לא בין הפרשה הקבועה להפטרות היום, אלא בין הפרשה הייחודית היא פרשת שקלים להפטרותה. אולם קודם לזה יש להבהיר עניין קריאת פרשת שקלים בעיתוי הזה.

ב.

מדברי הגמ' (מגילה כ"ט, ב) עולה, שיש בקריאת הפרשה בשבת ראש חודש אדר או בשבת שקודמת לו משום הכרזה על השקלים, וכפי ששנינו בראש מסכת שקלים "באחד באדר משמיעין על השקלים". הכרזה זו נועדה לזרז את העם לקראת נתינת מחצית השקל, שהוא התשלום השנתי שכל אחד מישראל היה חייב בו כהשתתפות בקרבנות הציבור. כשקיים היה הבית ונהגו הקרבנות הכריזו בראש חודש אדר; משחרב הבית הנהיגו קריאה בשבת ר"ח או שקדמה לו, כמין זכר למקדש. העיתוי - ר"ח אדר - נקבע בשל היותו חודש לפני מועד תחילת השימוש בשקלים החדשים לקניית קרבנות ציבור.

אולם מצינו דרשות חז"ל הקושרות עניין השקלים לפורים :

"אמר ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהם לשקליו" (מגילה י"ג סע"ב).

ובירושלמי קושרים במפורש לקריאת פרשת שקלים :

"רי' לוי בשם ר"ש בן לקיש: צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר מוטב שיקדום כספן של בני לכספו של אותו רשע. לפיכך מקדימין בפרשת שקלים" (פ"ג, ה"ד).

מה תרופה יש בהקדמה 'הטכנית' של שקלי ישראל לשקליו של אותו צורר? אפשר
שזה הדבר : להצעת השקלים של המן נתלוותה ההכרזה "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין
העמים". (אסתר ג', ח) הכרזה שיש בה גם משמע של פירוד פנימי ("מפוזר ומפורד" - שיפרד
איש מול אחיו כל כך הוא רע כולו" ראב"ע (1)). ופירוד זה הוא מן הגורמים העיקריים
לקיטרוג וליכולת שבידי הצוררים לגזור כלייה. הפתרון לכך : איחוד וכינוס (2). ואין לך
גורם מאחד כתרומת השקלים של כל אחד ואחד מישראל לקופת הציבורית במקדש, ממנה
יירכשו קרבנות הציבור (3).

ג.

עתה לקשר שבין ההפטרה לפרשת שקלים (זו נקבעה כדעת שמואל : תחילת פרשת
כי-תשא). הדמיון בין השתיים בולט : כאן ככאן עוסקים בתרומות כסף המיועדות למקדש.
אף נראה כי פסוקי הפרשה עמדו נגד עיניו של יהואש כשהודיע לכהנים : "כל כסף הקדשים
אשר יובא בית ה' כסף עו בר איש כסף נפשות ע ר כ ו " (מל"ב י"ב, ה). והרי זה מזכיר
ביטויים בפרשה : "כל העובר על הפקודים" ; לכפר על נפשותיכם".

יתירה מזאת. לפי פרשנות חז"ל רמוזות שלוש נתינות שונות בפרשה ושלוש
בהפטרה. בפרשה - הרי זה מפורש בירושלמי (שקלים א', א) :

"אמר רבי אבון : אף בפרשה זאת נאמר בה ג' תרומות : 'מחצית השקל תרומה לה' (יג) ; 'יתן
תרומת ה' (יד) ; 'לתת את תרומת ה' (טו)".

ובבלי (מגילה כ"ט, ב) מפורט :

"תני רב יוסף, שלוש תרומות הן : של מזבח למזבח ושל אדנים לאדנים ושל בדק הבית לבדק
הבית".

רצה לומר : של מזבח הוא המס השנתי לרכישת קרבנות למזבח ; של אדנים הוא
המטלה החד-פעמית של מחצית השקל בעת המפקד, ומן הכסף יצקו את אדני הכסף ; ושל
בדק הבית הוא כסף הנאסף לצרכים השוטפים של חיזוק הבית וכליו.

מעין זה אף בהפטרה נתפרשו (4) דברי יהואש ככלל ואח"כ פרטים :
"כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה'" - כלל, והוא מתפרט לשלשה :

(1) כסף עובר

(2) איש כסף נפשות ערכו

(3) כל כסף איש אשר יעלה על לב איש להביא בית ה'

בשניים מן הפרטיים - מחצית השקל וכסף לבדק הבית - שוות הפרשה וההפטרה.
בעוד תרומת האדנים היתה חד-פעמית במשכן במדבר.

כך בפרשנות המרחיבה של רבותינו. אולם במבט ראשון נראה כי לא הרי התרומה בפרשה כהרי התרומה בהפטרה. בפרשה מודגשת פן החובה, החלה בשווה על כולם - "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל" (טו). לעומת זאת התרומה בהפטרה מתאפיינת בנדבה, שאינה ניטלת מכולם אלא "יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו" (ו); "אשר יעלה על לב איש להביא בית ה'" (ה). ואין כאן גבול לא למטה ולא למעלה.

בכך משלימה ההפטרה את האמור בפרשה. שאם זו עוסקת בחובה המינימלית שהכל שווים לגביה, הרי השנייה מדברת בנדבה, המאפשרת ביטוי אישי לכל אחד ואחד, לפי כוחו ולפי נדבת לבו.

הערות:

(1) "בעלי פירוד בלתי מתקשרים זה בזה" - קיצור האלשיך.

(2) במגילה נרמז תיקון זה בדברי אסתר למרדכי: "לך כנוס את כל היהודים" (ד', טז).

(3) אם רואים בקריאת פרשת שקלים הד לעבודת הציבור בבית המקדש, ובהקדמתם לשקלי המן כעין תרופה למכה שביקש להביא עלינו, הרי יש בכך מבחינה מסויימת היפוך הסדר. שכן ביטול שקלי המן האגגי היא ראשית מפתנו וכליונו, והרי זה בחינת מלחמת ומחיית עמלק. ואילו בסדר הלכתחילאי של הדברים, שורה ההלכה היא: "הכרתת זרע עמלק קודמת לבניין הבית" (רמב"ם הלכות מלכים א', ב).

(4) ראה ת"י; רש"י; רד"ק.